

АНАЛІЗ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ “МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ” В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття посвячена аналізу різних підходів к трактовке понять “ценности” и “нравственные ценности” в научной литературе, что позволило автору сделать ряд обобщений по данной проблеме.

The article is devoted to the analysis of the various approaches to treatment of concepts of "value" and "moral values" in the scientific literature, that has allowed the author to make a line of generalizations on the given problem.

Сучасний період розвитку нашого суспільства характеризується загостренням проблеми формування гармонійно, всебічно розвиненої особистості, з високим рівнем моральної культури як її світоглядного орієнтиру в контексті освіти вищої школи. Проголошення нових ціннісних установок, протиріччя, які пов'язані з проголошенням у державі нових ідеалів волі, нестабільність у суспільстві, аморальність у

політиці, пошук більш стабільних життєвих орієнтирів та якості особистісної системи моральних цінностей, необхідність глобальних змін поряд з важким матеріальним становищем – все це негативно впливає становлення моральних цінностей сучасної молоді.

Питання визначення поняття “моральних цінностей” особистості досліджувалася багатьма філософами (Л. М. Архангельський, В. І. Бакшпановський, А. А. Гусейнов, О. Г. Дробницький, Н. Д. Зотов, А. І. Титаренко, В. А. Титов і ін.), педагогами (Є. В. Бондаревська, У. Г. Бочарова, О. С. Газман, М. Н. Аплетасєв, О. І. Вишневський, А. Маслоу, М. Рокич, К. Бек, К. Раутаут та ін.), психологами (І. С. Кон), соціологами (О. Г. Дробницький, І. С. Нарський, С. Ф. Анісімов, В. П. Малахов, Парсонс та ін.).

Коли заходить розмова про виховання людини, як цілісної особистості, то, зазвичай, приходять до категорії “цінність”, яке є одним з ключових понять сучасних суспільних наук - філософії, психології, соціології та педагогіки. Вітчизняні і закордонні дослідники неодноразово зверталися до ціннісної проблематики. З метою розкриття поняття “моральні цінності” розглянемо більш детально категорію “цінність”.

У науковій літературі відсутнє єдине визначення поняття “цінність”. Воно дається авторами в залежності від завдань і напрямків їх дослідження. Ми вважаємо, що різне трактування породжується складністю самого об'єкта дослідження, зокрема, розмаїтістю його форм, варіантів, хоча існують загальні вихідні методологічні позиції. Дана категорія виражає складну структуру взаємин між різними об'єктами матеріального і духовного світу. Дотепер йдуть уточнення і виявлення значення ціннісного відношення до матеріальних предметів, явищ природи, до взаємин людей.

О. О. Ручка виділяє кілька груп дефініцій “цінності”, різноманітність яких, на його думку, існує через те, що автори прагнуть аналізувати цінності під різними кутами зору на рівні абстракції, у різному взаємозв'язку з іншими явищами дійсності.

Найбільш повне визначення “цінностей” дає філософія, використовуючи його для указання на людське, соціальне, культурне значення певних явищ дійсності. Етика, визначаючи

цінності, зокрема моральні, як одну з форм проявлення моральних відношень суспільства, більш конкретизує зміст даного поняття. По-перше, розуміючи під ним, моральне значення, гідність особистості, її дій або моральної характеристики суспільних інститутів; по друге — ціннісні уявлення, які відносяться до області моральної свідомості (моральні норми, принципи, ідеали, поняття добра та зла, справедливості, щастя).

У той же час, у сучасній етичній літературі (Л. М. Архангельський, В. І. Бакшпановский, А. А. Гусейнов, О. Г. Дробницький, Н. Д. Зотов, А. І. Титаренко та ін.) відсутній єдиний підхід щодо питання про сутність моралі, її співвідношенням з поняттям “моральність”, що обумовило наявність різних підходів у науковій літературі до розкриття поняття “моральна цінність”.

Учені під “моральними цінностями” розуміють все те, що пов'язане з характером морального відношення до світу, навколишнього середовища, з моральною свідомістю особистості (до них відносяться моральні ідеали, принципи, норми, моральні якості особистості) (Л.М.Архангельський)[1], спосіб концентрації соціального досвіду людей і передачі інформації про систему моральних правил доцільної діяльності по досягненню суспільних ідеалів (С.Ф.Анісімов). Норми, що складають систему моральних цінностей, на основі якої створюється модель, зразок поведінки в суспільстві (Н.А.Головко). Моральне значення, моральна гідність особистості (групи людей, колективу) і її вчинки моральні характеристики суспільних інститутів, уявлення, що відносяться до області моральної свідомості (моральні норми, принципи, ідеали, поняття добра і зла, справедливості і щастя) (А.А.Гусейнов, І.С.Кон) [4,5]. Проголошені суспільною моральністю установи, принципи, реалізовані в масових одноразових вчинках, норми, правила поведінки, зразки “належного життя” та ідеали (А.І.Титаренко). Вчинки і поведінка людей, які у найбільшій мірі відповідають високим критеріям моральності. Ті, що проявили великий практичний, регулятивний зміст (О.П.Целікова). В.А.Блюмкін розрізняє два змісти поняття “моральні цінності”: у вузькому - відноситься

лише те, що зв'язано з добровільним вибором особистості, із заснованим на такому виборі колективиському і гуманістичному поведженні, у широкому – все те, що володіє хоча б зовнішніми ознаками моральності, що служить суспільству в цілому і людям [2]. В.М.Соколов під “моральними цінностями” розуміє так звані “цільові цінності” - ідеали і моральні переживання людини. Саме цінності на його думку відрізняються найбільшою індивідуальністю та неповторністю.

Функції моральних цінностей тісно пов'язані з функцією моралі, що ціннісно орієнтує. Так, пізнавальна функція пов'язана зі специфікою осмислення дійсності в моральних оцінках, регулятивна - з мотивацією поведінки особистості, а світоглядна функція з'являється тоді, коли пізнавальна функція має світоглядне навантаження.

Аналіз психологічної літератури свідчить, що поняття “цінність” еквівалентно деякому комплексу психологічних уявлень, які, хоча і термінологічно, визначаються різними поняттями, але семантично однопорядкові. Н.Ф.Добринін називає їх “значимість”, А.І.Божович “життєвою позицією”, А.Н.Леонтьєв “значення” або “особистий зміст”, В.Н.Мясищев “психологічними відношеннями”. С.Л.Рубінштейн зазначає, що “цінність - значимість для людини чогось в світі, і лише визнана цінність здатна виконувати важливу ціннісну функцію - функцію орієнтуру повеління” [7].

Соціологів цінності цікавлять в першу чергу, як фактор, який відіграє певну роль в регуляції соціальної взаємодії. Тут цінності виступають як бажаний для соціального суб'єкта стан суспільних зв'язків, зміст ідей, критерії оцінки реальних явищ. Вони визначають значення цілеспрямованої діяльності, регулюють соціальну взаємодію, внутрішньо спонукають до діяльності.

Найважливішими структурними компонентами соціальних цінностей є моральні. Так, моральні цінності як соціальні відбивають єдність минулого (як доцільного досвіду, соціальної діяльності людей), сьогодення (як можливості реалізації цінностей) і майбутнього (як цілей, які необхідно здійснити) (І.С.Кон) [5], розкривають сутність діяльністю зацікавленого, духовного і практичного відношення морального

суб'єкта до соціальної діяльності (О.Г.Дробницький), є матеріалізацією соціальних орієнтації, установок, норм, що існують диспозиційно (І.С.Нарський).

На думку С.Ф.Анісімова, В.П.Малахова, існують відмінності моральних цінностей від соціальних. Моральні цінності виступають як специфічний для моральної свідомості спосіб осмислення соціальних і духовних цінностей, як представлення про моральну доцільність і належну діяльність. Виступають визначеною основою мотивування, поведження і моральної спрямованості особистості, викликаючи в людині відношення до себе як до зразку поведінки.

Ця тенденція знайшла своє відображення й у педагогічній літературі : увесь предметний світ, складові якого визначаються з погляду користі для людині (Є.В.Бондаревська) [3]. Як орієнтири в поведженні соціальних груп індивідів, що дозволяють оцінювати соціальні дії і вчинки людей, їх уявлення про добро і зло зі сторони загальнолюдських моральних цінностей (У.Г.Бочарова). Це значення предметів, явищ моральної культури та роль, яку вони можуть відігравати в житті і діяльності особистості з погляду потреб, мотивів, інтересів, цілей останніх (О.С.Газман); як властивості і явища, що задовольняють які-небудь людські потреби, так і відповідні їм властивості (М.Н.Аплетаєв).

О.І.Вишневський розкриває систему моральних цінностей, поділяючи її на абсолютно вічні цінності (доброта, правда, любов та ін.), національні цінності (патріотизм, історична пам'ять) та громадські (повага до закону, ідеї соціальної гармонії тощо), сімейні цінності (піклування про дітей та ін.).

Аналіз робіт закордонних вчених також свідчить про неоднозначність підходів та щодо розкриття сутності понять "цінність" та "моральні цінності".

А.Маслоу вважає, що цінності є частиною мотиваційно-потребнісної сфери. В.Франкл розглядає "сєнс життя" як центральну ланку в понятті "цінність". На думку Е.Толмена цінність є привабливістю цільового об'єкту. М.Рокич обґрунтовує поняття цінність, виходячи з п'ятьох вихідних положень: загальне число цінностей, що є надбанням людини

порівняно невелике; усі люди володіють тими самими цінностями, хоча й у різній ступені; усі цінності організовані в системи; джерела людських цінностей просліджуються в культурі, суспільстві, його інститутах і структурі особистості; вплив цінностей просліджується практично у всіх соціальних феноменах, що заслуговує вивчення.

Американський учений К.Бек замість терміна “мораль” використовує категорію “моральна цінність”, американський соціолог Т.Парсонс виводить моральні цінності зі згоди людей і, на його думку, вони є продуктами психічного відношення між людьми. Англійський учений, автор педагогічного словника К.Раутаут визначає моральні цінності як моральні і естетичні принципи, вірування і норми, що додають послідовність і напрямок рішенням, діям людей.

Проаналізувавши наведені вище визначення, розходження в концепціях вчених, їхнє зіставлення дозволили зробити ряд таких узагальнень. У науковій літературі наявні різні визначення поняття “цінність”. Всі ці визначення незважаючи на розмаїття не виключають, а доповнюють один одного. Зміст поняття “цінність” володіє цілим рядом ознак, властивих, так чи інакше, притаманним усім формам суспільної свідомості - значимість, нормативність, корисність, необхідність, доцільність. Під цінностями розуміють “специфічні соціальні визначення об’єктів навколишнього світу, які виявляють їхні позитивне або негативне значення для людини і суспільства (благо, добро, зло, прекрасне і потворне, наявне в суспільному житті і природі)” [6]. Цінності виступають як форми суспільної свідомості (справедливість і несправедливість), які не лише відтворюють явища, але й дають їм оцінку, маючи не примусовий, ненасильницький характер. Вони внутрішньо освітлюють життя людини, виконуючи пізнавальну, соціально-поведінкову та духовно-моральну роль. Завдяки цьому життя наповнюється простотою та гармонією, що веде до справжньої свободи без страхів, свободи творчих можливостей. Зміна цінностей суспільства, їх “перебудова” відбувається постійно: змінюються пріоритети та ієрархія, знецінюються одні і висуваються інші. Розрізняють цінності

моральні, естетичні, економічні та політичні та ін., в той самий час, вони існують як цілісна система.

Система цінностей, на наш погляд, в широкому змісті виступає внутрішнім стрижнем культури суспільства, що не є незмінним раз і назавжди упорядкованим, це дієвий бік суспільної свідомості, взятої в сукупності всіх її форм. У цій системі знаходиться вираження міра рішучості, підготовка особистості до перетворення світу, який не є стабільним і незмінним. У кожного може існувати своя система цінностей, і в цій системі вони вистроюються в певному ієрархічному взаємозв'язку (звичайно треба зазначити той факт, що ці системи індивідуальні лише настільки, наскільки індивідуальна свідомість відображає свідомість суспільну).

Кожна система цінностей має одну основу – фундамент, яким виступають моральні цінності, в яких представленні бажані варіанти взаємовідношень людей, їх взаємозв'язків один з одним, з суспільством у такій формі: як благо, добро та зло, обов'язок та відповідальність, честь та щастя.

У науково-методичній літературі моральні цінності розглядаються в наступних аспектах: аксіологічному - як вищої духовної цінності; когнітивному — через призму яких людина пізнає самого себе, свої можливості, щирість, правдивість, героїзм і т.п.) та в сфері моральної свідомості (зміст ідеалів, принципів).

Вирішення зазначених питань на сучасному етапі визначає нові орієнтири у конструюванні освітньо-виховного процесу вищих навчальних закладів. Перед якими, у період розвитку незалежної України, постає нове відповідальне завдання – подолати моральну байдужість, пасивність, формувати покоління всебічно розвинутих, свідомих громадян, які будуть здатні забезпечити розвиток суспільства на демократичних гуманних засадах.

Сьогодні виникає необхідність забезпечення в культурі усіх членів суспільства пріоритетів цінностей і традицій, які об'єднують націю, зокрема молоде покоління. Аналіз літературних джерел свідчить, що формування моральних цінностей є невід'ємною частиною розвитку сучасного студентства. До нинішнього часу проблему моральних

цінностей молоді висвітлено недостатньо, в літературі відсутні науково-обґрунтовані рекомендації щодо застосування методики формування моральних цінностей студентів вищих навчальних закладів.

Названі положення вказують на актуальність проблеми, що й зумовило вибір теми наших досліджень.

Література

1. Архангельський Л. М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности - М.: Знание, 1978. - 64 с.
2. Блюмкин В. А. Мир моральных ценностей - М.: Знание, 1981 - 64 с.
3. Бондаревская Е. В. Педагогика- личность в гуманистических теориях и системах воспитания: Учебное пособие - М.: Ростов-на Дону, ТЦ «Учитель», 1999. - 558 с.
4. Гусейнов А. А. Социальная природа нравственности - М.: Изд-во МГУ, 1974. - 157 с.
5. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание - М.: Наука, 1984. - 355 с.
6. Попова Д. А. Формирование общечеловеческих ценностей у старшеклассников средствами массовой информации в современных условиях: Дис. канд. пед. наук: 13.00.07.- К., 2002.
7. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М.: Наука, 1976.

Л.П.Гапоненко

ТЕХНОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНО-СИТУАТИВНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

В статье рассматриваются актуальные вопросы профессионально-ориентированного обучения иностранному языку студентов педагогического университета. Автор обосновывает эффективность использования технологии коммуникативно-ситуативного моделирования в обучении студентов иностранному языку для профессиональных целей.